

I.Ε.Πυργιωτάκης
 Ομότιμος Καθηγητής -πρ. Αντιπρύτανης Πανεπιστημίου Κρήτης
 Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Εθνικής Εταιρίας των Ελλήνων Λογοτεχνών

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΠΟΥ ΕΚΠΕΜΠΕΙ ΜΕ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

Μόλις πριν λίγες μέρες τελέσθηκε η κηδεία του μικρού Άγγελου, που με τα απίστευτα βασανιστήρια της μητέρας που τον γέννησε και του φίλου με τον οποίο συζούσε, σοκαρίστηκε η κοινωνία του Ηρακλείου και η Ελλάδα ολόκληρη. Η περίπτωση του μικρού Άγγελου με απασχόλησε και με απασχολεί μονίμως. Πώς είναι δυνατόν να προκύπτουν τέτοια ανθρωπόμορφα τέρατα σαν την μητέρα του και τον σύντροφό της; Κατά τον ίδιο τρόπο με έχει απασχολήσει και με απασχολεί το φαινόμενο της βίας και ιδίως της παιδικής και της νεανικής, θέματα για τα οποία έχω γράψει πολλές φορές. Σήμερα θα κάνω μια νέα απόπειρα να αναζητήσω τα βαθύτερα αίτια και να καταδείξω το ρόλο της οικογένειας.

Πρέπει κατ' αρχάς να ξεκαθαρίσω ότι ένα κοινωνικό φαινόμενο, όπως αυτό της βίας, δεν προκύπτει ποτέ ως αποτέλεσμα ενός και μόνον παράγοντα. Προκύπτει συνήθως ως αποτέλεσμα ενός συνόλου παραγόντων οι οποίοι αλληλοεπηρεάζονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και μέσα από την αλληλεπίδραση αυτή δημιουργούνται οι συνθήκες που προσδιορίζουν την γένεσή του. Όπως είναι φυσικό κάποιοι από αυτούς τους παράγοντες κατέχουν κυρίαρχο και κάποιοι άλλοι απλώς επικουρικό ρόλο. Στο άρθρο αυτό θα προβούμε στην αναζήτηση των βασικών παραγόντων, δεδομένου ότι οι δευτερεύοντες ποικίλουν από περίπτωση σε περίπτωση.

Προς τούτο θα παρακολουθήσουμε τις διαδικασίες της κοινωνικοποίησης του ατόμου από τις πρώτες μέρες της γέννησής του. Είναι γνωστό ότι ο νεογέννητος άνθρωπος όπως έρχεται στον κόσμο δεν είναι ακόμη έτοιμος να ενταχθεί και να λειτουργήσει στην κοινωνία. Το κοινωνικό στοιχείο ενυπάρχει βέβαια μέσα του, αλλά βρίσκεται σε λανθάνουσα κατάσταση και για να εκδηλωθεί χρειάζεται κοινωνική μαθητεία. Χρειάζεται δηλαδή να ζήσει το άτομο σε οργανωμένη κοινωνία.

Εκείνο που κρίνεται κατ' αρχάς απαραίτητο, είναι η **αφύπνιση του κοινωνικού στοιχείου**. Αυτό γίνεται κυρίως μέσα από τη συναναστροφή του βρέφους με τη μητέρα. Καθώς η μητέρα παίρνει το βρέφος στην αγκαλιά της και αυτό αρχίζει να αισθάνεται την ζεστασιά και τη θαλπωρή της, καλλιεργείται βαθμιαία μέσα του μια θετική προδιάθεση και αναπτύσσει ένα αίσθημα **αρχέγονης εμπιστοσύνης**. Αυτό υποδηλώνει ότι το βρέφος είναι ευπρόσδεκτο εδώ, όπως του αρέσει και θέλει να αισθάνεται. Αν δεν συντελεστεί αυτό, ο άνθρωπος δεν θα εξελιχθεί σε κοινωνική οντότητα, ανίκανος να ενταχθεί στην κοινωνία, με ευθύνη της οικογένειας. Τότε είναι δύσκολο να ισορροπήσει και ως ενήλικας με τον εαυτό του. Και όποιος δεν ισορροπεί με τον εαυτό του, δεν μπορεί να ισορροπήσει ούτε με το περιβάλλον του.

Έτσι μέσα στην αγκαλιά της μητέρας και κυρίως με τη συμβολή του μητρικού θηλασμού, αναπτύσσεται ο στενός δεσμός μητέρας παιδιού και προκύπτει η θερμή δυαδική σχέση μεταξύ τους. Το βρέφος αρχίζει τώρα να αναπτύσσει τα πρώτα κοινωνικά συναισθήματα

που ήταν σε λανθάνουσα κατάσταση. Τότε εκδηλώνεται και το πρώτο χαμόγελο του βρέφους, το οποίο δικαιολογημένα εισπράττει η μητέρα. Στην **δυναδική σχέση μητέρας-παιδιού** θα προστεθούν αργότερα και άλλα μέλη, το πλέγμα των κοινωνικών σχέσεων διευρύνεται και το παιδί εντάσσεται αρχικά στη μικρή οικογενειακή ομάδα και στην κοινωνία αργότερα.

Εδώ επίσης αρχίζει να διαμορφώνει έναν πρώτο ανεπεξέργαστο ακόμη ηθικό κώδικα. Τι αξίες περιέχει ο ηθικός αυτός κώδικας, εξαρτάται από την οικογένεια. Ο τρόπος που οι γονείς αντιδρούν πάνω στις ενέργειες και τις πράξεις του, λειτουργεί ως ο καθρέπτης μέσα στον οποίο το παιδί βλέπει, αν αυτό που κάνει είναι καλό ή κακό. Έτσι τίθενται τα θεμέλια μιας πρώτης ηθικής συνείδησης.

Όταν αργότερα αρχίσει να κατακτά τη γλώσσα, τα πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος συνομιλούν μαζί του, τού εξηγούν περισσότερα, η επικοινωνία γίνεται πιο σαφής και εξειδικευμένη. Καθώς μάλιστα εξελίσσεται ταυτόχρονα και η νοημοσύνη μπορεί να επεξεργάζεται πράγματα και να τα κατανοεί βαθύτερα. Κατανοεί ότι οι πράξεις και οι ενέργειές μας δεν κινούνται σε ένα απέραντο κενό. Πίσω από τις πράξεις μας υπάρχουν κάποιες **αρχές** και **αξίες**, οι οποίες προσδιορίζουν τις συμπεριφορές μας και τις επιτρέπουν ή τις αποτρέπουν. Έτσι το πολιτισμικό περιβάλλον της οικογένειας γίνεται και δικό του περιβάλλον και ό,τι υπάρχει μέσα σε αυτό, γίνεται κάματι του εαυτού του. Συμπεριφέρεται όπως τα άτομα του περιβάλλοντός του.

Και εδώ τίθεται το πρώτο κεφαλαιώδες ερώτημα: Με ποιες αξίες τροφοδοτεί η οικογένεια τα νέα της μέλη σήμερα; Αυτά τα ανθρωπόμορφα τέρατα, που τόσο άκαρδα και βάνανυσα τυραννούσαν τον τρίχρονο Άγγελο, ποιες αξίες είχαν ενστερνιστεί; Αυτός ο ίδιος ο μικρός Άγγελος, με τόσα βασανιστήρια και τόσα δεινά, αν επιβίωνε τι συμπεριφορά θα έδειχνε στα παιδιά του;

Και βέβαια κάποια στιγμή το παιδί θα πάει στο σχολείο, θα ζήσει στην κοινωνία, θα δει και θα μάθει πολλά και θα αναθεωρήσει ή θα επιβεβαιώσει αυτά που έχει μάθει. Κι εδώ τίθεται το δεύτερο κεφαλαιώδες ερώτημα: Άραγε τι ερεθίσματα θα του προσφέρει η σύγχρονη κοινωνία;

Θεωρώ ότι δεν μπορεί να είναι κανείς αισιόδοξος. Κι αν ακόμη υπάρχουν οικογένειες που εμφορούνται από τις αξίες του ανθρωπιστικού ιδεώδους -κι ευτυχώς στην Ελλάδα υπάρχουν -, δεν είναι βέβαιο ότι η κοινωνία θα τις ενισχύσει και θα τις ενδυναμώσει. Το πιθανότερο είναι να υπερισχύσει το αντίθετο. Γιατί σήμερα δεσπόζει το χρήμα. Ωστόσο ο φιλόσοφος Αρίστιππος ο Κυρηναίος (435-356 π. Χ.) είχε πει πριν δύο χιλιάδες χρόνια περίπου: *«άμεινον επαίτην ή απαίδευτον είναι. Οι μεν γαρ χρημάτων οι δ' ανθρωπισμού δέονται»*. Προτιμότερο λοιπόν να είναι κανείς επαίτης παρά απαίδευτος. Διότι από τους μεν επαίτες λείπουν τα χρήματα από τους δε απαίδευτους ο ανθρωπισμός. Μεταξύ χρημάτων και ανθρωπισμού δεν τίθεται λοιπόν δίλημμα. Ο ανθρωπισμός είναι πολυτιμότερος.

Υπάρχουν επίσης πολλά παραδείγματα από την ευρωπαϊκή Ιστορία που καταδεικνύουν ότι σε κρίσιμες ιστορικές στιγμές η ανθρωπότητα ανέτρεξε στις ανθρωπιστικές αξίες για να

επαναφέρει την κοινωνία σε σωστή τροχιά. Έτσι όταν η Πρωσία βρέθηκε κατεστραμμένη από τη Γαλλική Επανάσταση και τους ναπολεόντειους πολέμους (1806 και 1807), ο βασιλιάς της διακήρυξε ότι όσα χάθηκαν στο πεδίο των μαχών θα διεκδικηθούν στο πεδίο του πνεύματος και του πολιτισμού. Και ο Γουλιέλμος Χούμπολτ στον οποίον ανέθεσε την αποστολή αυτή, ανέτρεξε στο ανθρωπιστικό ιδεώδες της αρχαίας Ελλάδας. Οι αρχαίοι εκπροσωπούσαν για τον Humboldt τον γνήσιο ανθρωπισμό, «το ελάχιστο και το άπαν».

Κάτι ανάλογο συνέβη επίσης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο στην κατεστραμμένη Γερμανία. Ο Γερμανός φιλόσοφος και διανοούμενος Werner Jaeger με το περισπούδαστο τρίτομο έργο του «*Παιδεία: Η μόρφωση του Έλληνα Ανθρώπου*» προβαίνει το 1959 σε μια εμβριθή μελέτη της κλασικής ελληνικής Γραμματείας και προτείνει τις αιώνιες ιδέες της ελληνικής παιδείας και τα ελληνικά ανθρωπιστικά γράμματα ως το κατ' εξοχήν μορφωτικό ιδεώδες για την ανθρωπότητα.

Δυστυχώς σήμερα παρά τα παραπάνω λαμπρά παραδείγματα, ακόμη και στην Ελλάδα το ανθρωπιστικό ιδεώδες, ο Άνθρωπος και ο ανθρωπισμός παραβλέπονται ή και λαιδορούνται. Οικογένεια, σχολείο, πολιτική και πολιτικοί περιστρέφονται γύρω από την παραγωγή και το χρήμα. Όταν όμως ο Άνθρωπος και ο ανθρωπισμός θυσιάζονται στο βωμό της παραγωγής, όταν η καλλιέργεια της ψυχής εγκαταλείπεται, όταν ο συνάνθρωπος αγνοείται, όταν προωθείται η ανταγωνιστικότητα και δεν γίνεται λόγος για αλληλεγγύη και κοινωνική δικαιοσύνη, όταν το ήθος λαιδορείται και αποπέμπεται, τότε βεβαίως παρέχομε ευνοϊκές συνθήκες για ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, καλλιέργεια βίας και χίλια μύρια άλλα δεινά.

Μήπως είναι λοιπόν η στιγμή να βάλομε ξανά λίγη ανθρωπιά στα σπίτια, στα σχολεία και στην κοινωνία μας; Αυτός θεωρώ ότι είναι ο κυριότερος παράγοντας του κοινωνικού φαινομένου της βίας; Η απώλεια ανθρωπισμού.